

CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT

MD – 2068, mun. Chișinău, str. Alecu Russo nr. 1 bl. "A1", bir. 94
Tel./ fax (022) 31-02-74, e-mail: aparat@cnaajgs.md, www.cnaajgs.md

HOTĂRÂRE

Nr. 38 din 25 noiembrie 2013

Cu privire la aprobarea Curriculumului de instruire continuă a avocaților care acorda asistență juridică garantată de stat copiilor implicați în sistemul de justiție penală

În conformitate cu prevederile art. 12 alin. (1) lit. b) și 13 alin. (5) din Legea nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.157-160, art.614), Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat,

HOTĂRĂȘTE:

1. A aproba Curriculumul de instruire continuă a avocaților care acorda asistență juridică garantată de stat copiilor implicați în sistemul de justiție penală, conform Anexei 1.
2. Prezenta Hotărâre se aduce la cunoștința Oficiilor Teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat și se publică pe pagina web a CNAJGS.

Președintele Consiliului

Victor Zaharia

Secretara Consiliului

Olga Rabei

**CURRICULUM DE INSTRUIRE CONTINUĂ
A AVOCAȚILOR CARE ACORDĂ ASISTENȚĂ JURIDICĂ GARANTATĂ
DE STAT COPIILOR IMPLICAȚI ÎN SISTEMUL DE JUSTIȚIE PENALĂ**

Chișinău, 2013

I. PRELIMINARII

II. OBIECTIVELE GENERALE ALE CURSULUI

III. TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR

IV. SUBIECTE DE INSTRUIRE

V. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

I. PRELIMINARII

Convenția cu privire la drepturile copilului prevede că în toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de ocrotite socială, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesul superior al copilului trebuie să fie luat în considerare cu prioritate.

Atunci când este determinat interesul superior al copilului, trebuie să se dea o pondere corespunzătoare părerii și opiniei copilului implicat sau afectat; toate drepturile copilului, precum dreptul la demnitate, libertate și tratament egal trebuie să fie respectate întotdeauna; trebuie să fie adoptată o abordare cuprinzătoare de către toate autoritățile relevante pentru a ține cont de toate interesele implicate, inclusiv bunăstarea fizică și psihică și interesele legale, sociale și economice ale copilului.

Orice copil suspectat sau acuzat de o încălcare a legii penale are cel puțin dreptul la următoarele garanții: să fie prezumat nevinovat până ce vinovăția sa va fi stabilită legal; să fie informat prompt și direct de acuzațiile care i se aduc sau, dacă este cazul, prin intermediul părinților săi sau al reprezentanților legali și să beneficieze de asistență juridică sau de orice altă asistență corespunzătoare pentru pregătirea și prezentarea apărării sale; cauza sa să fie examinată fără întârziere de către o autoritate sau o instanță judiciară competentă, independentă și imparțială, după o procedură echitabilă conform prevederilor legii, în prezența asistenței legale sau a oricărei alte asistențe corespunzătoare și, - dacă acest lucru nu este considerat contrar interesului superior al copilului, datorită în special vârstei și situației sale - în prezența părinților săi sau a reprezentanților legali; să nu fie constrâns să depună mărturie sau să mărturisească că este vinovat; să interogheze sau să facă să fie interogați martori ai acuzării și să obțină aducerea și interogarea de martori ai apărării, în condiții de egalitate; dacă se dovedește că a încălcat legea penală, să poată face apel cu privire la decizie și la orice măsură luată în consecință, în fața unei autorități sau instanțe judecătorești superioare competente, independente și imparțiale, conform legii; să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată; viața sa personală să fie în mod deplin respectată în toate fazele procedurii.

Sistemul de justiție pentru copii va căuta să asigure bunăstarea minorilor și să facă în așa fel, încât reacția față de delincvenții juvenili să fie întotdeauna corespunzătoare circumstanțelor delincvențelor și delictelor. O justiție prietenoasă copilului este o justiție accesibilă, corespunzătoare vârstei copilului, rapidă, adaptată la și concentrată pe necesitățile și drepturile copilului, inclusiv dreptul la un proces echitabil, dreptul de a participa la și de a înțelege procedurile, dreptul la viață privată și de familie și dreptul la integritate și demnitate. O justiție prietenoasă copilului garantează

respectarea și implementarea eficientă a tuturor drepturilor copilului la cel mai înalt nivel posibil.

Indiferent de faptul dacă copilul implicat în sistemul de justiție este în conflict cu legea, martor sau victimă a infracțiunii, el trebuie tratat cu demnitate, grijă, sensibilitate, echitate și respect în cadrul oricărei proceduri sau caz, cu o atenție deosebită pentru situația lui personală, bunăstarea și necesitățile specifice, și cu un respect deplin pentru integritatea sa fizică și psihologică. Acest tratament trebuie să îi fie oferit, indiferent de modul în care a intrat în contact cu procese judiciare sau non-judiciare sau alte intervenții și indiferent de statutul său legal și capacitate în orice procedură sau caz. Cazurile cu participarea copiilor trebuie să fie gestionate în medii non-intimidante și sensibile pentru copii.

Avocatul are un rol distinct în asigurarea respectării tuturor acestor exigențe, eforturile avocatului în cazurile date urmând să fie orientate spre:

- identificarea circumstanțelor care exclud sau pot duce la încetarea procesului penal și argumentarea juridică a aplicării soluțiilor în asemenea situații;
- contestarea și verificarea învinuirii și identificarea împrejurărilor care diminuează gravitatea acușării;
- protejarea drepturilor personale și a intereselor legale ale copilului, precum și înlăturarea sau reducerea limitărilor generate de aplicarea măsurilor de constrângere procesual-penale;
- identificarea măsurilor care ar asigura protecția copilului, inclusiv promovarea unei abordări de intervenție minimă la oricare dintre etapele în care copii intră în atenția autorităților din sistemul de justiție, folosind căi extrajudiciare. Aceasta de multe ori înseamnă întreprinderea unor măsuri care depășesc limitele „obișnuite” de apărare pe o cauză penală și ar putea include acțiuni orientate spre reintegrarea copilului în mediul firesc și prevenirea săvârșirii repetate a infracțiunilor în cazul aplicării unor măsuri de alternativă sau extrajudiciare.

Exercitarea efectivă a acestui rol important al avocatului implică anumite cunoștințe, abilități dar și atitudini. Un asemenea set de competențe poate fi asigurat doar printr-o perfecționare profesională continuă. Pentru a asigura un proces coerent și un traseu educațional eficient al instruirii continue, a fost elaborat prezentul curriculum de instruire a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat în cauzele cu implicarea copiilor.

II. OBIECTIVELE GENERALE ALE CURSULUI

La sfârșitul cursului de instruire, participanții vor fi capabili:

➤ **La nivel de cunoaștere și înțelegere:**

- Să explice tendințele internaționale și europene în domeniul justiției pentru copii;
- Să descrie noile tendințe în domeniul justiției pentru copii în Republica Moldova;
- Să schițeze organizarea și managementul sistemului de acordare a asistenței juridice garantate de stat copiilor în sistemul de justiție;
- Să explice prevederile legislative naționale privind urmărirea penală și judecarea cauzelor penale cu implicarea copiilor în conflict cu legea, a copiilor victime și martori ai infracțiunii;
- Să interpreteze spectrul de drepturi și obligații pe care le are copilul implicat în sistemul de justiție penală;
- Să identifice dificultățile în respectarea exigențelor speciale la urmărirea penală și judecarea cauzelor penale cu implicarea copiilor în conflict cu legea, copiilor victime și martori ai infracțiunii.

➤ **La nivel de aplicare:**

- Să deducă din actele internaționale și europene exigențele față de un sistem de justiție prietenos copilului;
- Să întocmească acte ce țin de preluarea, evidența și raportarea cazului de acordare a asistenței juridice garantate de stat copiilor în conflict cu legea, copiilor victime și martori ai infracțiunii;
- Să determine tactica avocatului de acordare a asistenței juridice în urma reținerii, privind verificarea actelor procesuale privind reținerea și constatarea termenului reținerii;
- Să formuleze procedee tactice privind respectarea interesului superior al copilului la examinarea demersului de aplicare a arestării preventive, examinarea temeiurilor și motivelor de arestare și contestarea încheierii de aplicare a arestării preventive;
- Să elaboreze tactica avocatului în situația când copilul recunoaște vinovăția ori când copilul refuză să depună declarații;
- Să identifice subiectele ce urmează a fi puse în fața experților la examinarea cauzelor cu implicarea copiilor;
- Să proiecteze acțiunile avocatului la înaintarea acuzării, modificarea acuzării și acțiunile procesuale efectuate la terminarea urmăririi penale în privința copilului și acțiunile avocatului în ce privește administrarea de probe suplimentare, citarea, examinarea cauzei penale în baza probelor administrate la urmărirea penală, modificarea învinuirii în instanța de judecată, cercetarea judecătorească, pledoaria avocatului, concluziile scrise;

- Să dezvolte eventualele acțiuni ale avocatului pentru asigurarea realizării procesului de mediere și particularitățile medierii în cauzele cu implicarea copiilor.

➤ **La nivel de integrare:**

- Să demonstreze respectarea și aplicarea unor proceduri distincte în cauzele cu implicarea copiilor în conflict cu legea, copiilor victime și martori ai infracțiunii;
- Să soluționeze probleme dificile în activitatea de acordare a asistenței juridice garantate de stat copiilor în conflict cu legea, copiilor victime și martori ai infracțiunii;
- Să recomande soluții pentru depășirea dificultăților de implementare a exigențelor speciale față de un sistem de justiție prietenos copilului în Republica Moldova;
- Să propună modalități de depășire a problemele cu care se poate ciocni copilul în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei, găsind soluțiile utile situației copilului;
- Să identifice și argumenteze cele mai oportune măsuri și pedepse neprivative de libertate, în funcție de situațiile concrete;
- Să țină evidența corespunzătoare a acordării asistenței juridice garantate de stat copiilor în conflict cu legea, copiilor victime și martori ai infracțiunii și să respecte cerințele de confidențialitate;
- Să implice specialiștii pentru conturarea unor elemente ale planului de asistență și consiliere în procesul de reintegrare socială a copiilor în conflict cu legea, în limitele competenței legale.

III. TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR

1.	Justiția pentru copii. Organizarea procesului de acordare a asistenței juridice calificate copiilor implicați în sistemul de justiție penală	1,5 ore
2.	Asistența juridică a copilului în cadrul reținerii	1,5 ore
3.	Asistența juridică a copilului la aplicarea arestării preventive	1,5 ore
4.	Asigurarea drepturilor copilului la aplicarea măsurilor preventive neprivative de libertate	1,5 ore
5.	Asigurarea drepturilor copilului în cadrul audierii și efectuării altor acțiuni procesuale	3 ore
6.	Particularitățile asistenței juridice a copilului în cadrul urmăririi penale	3 ore
7.	Participarea avocatului la judecarea cauzei penale în privința copilului	4,5 ore
8.	Asistența juridică a copilului în cadrul procedurilor speciale	1,5 ore
9.	Medierea penală	1,5 ore
10.	Evaluarea cursului	0,5 ore

IV. SUBIECTE DE INSTRUIRE

Tema 1. JUSTIȚIA PENTRU COPII. ORGANIZAREA PROCESULUI DE ACORDARE A ASISTENȚEI JURIDICE CALIFICATE COPIILOR IMPLICAȚI ÎN SISTEMUL DE JUSTIȚIE PENALĂ

Înțelegerea de către avocat a valorilor unui sistem de justiție prietenos copiilor precum și a modului de organizare a activității avocatului este determinantă pentru asigurarea unei asistențe juridice eficiente pentru copilul implicat în sistemul de justiție penală. Beneficiarii cursului de instruire vor avea posibilitatea să deducă, din textul actelor internaționale și europene, exigențele față de un sistem de justiție prietenos copilului. În baza unor exemple practice, participanții vor obține abilități în ceea ce privește preluarea, evidența și raportarea cazului de acordare a asistenței juridice calificate copiilor în conflict cu legea, copiilor victime sau martori ai infracțiunii.

Conținutul preliminar:

1. *Norme și standarde internaționale în materie de justiție pentru copii;*
2. *Acordarea asistenței juridice calificate în cauzele cu implicarea copiilor;*
3. *Asigurarea calității asistenței juridice calificate în cauzele cu implicarea copiilor.*

Tema 2. ASISTENȚA JURIDICĂ A COPILULUI ÎN CADRUL REȚINERII

Plasarea unei persoane în detenție, chiar și pentru o perioadă neîndelungată de timp, poate produce consecințe deosebit de grave asupra stării psiho-emoționale a acesteia. Cu atât este mai grav când este reținut un copil. Jurisprudența CtEDO referitor la Republica Moldova conține o gamă de exemple când copilul reținut nu a beneficiat de o asistență juridică eficientă, fapt ce a favorizat încălcarea drepturilor acestuia. Beneficiarii cursului de instruire, în baza cazurilor practice, vor aplica legislația privind temeiurile de reținere a copilului, acordarea asistenței juridice în urma reținerii, verificarea actelor procesuale privind reținerea, constatarea termenului reținerii. Un accent separat se va pune pe constatarea suspiciunii rezonabile care a condiționat reținerea cât și pe procedura de contestare a reținerii.

Conținutul preliminar:

1. *Drepturile procesuale ale copilului în cadrul reținerii;*
2. *Temeiurile reținerii copilului;*
3. *Condițiile aplicării reținerii;*
4. *Procesul –verbal privind reținerea;*
5. *Problemele asistenței juridice în cadrul reținerii copilului.*

Tema 3. ASISTENȚA JURIDICĂ A COPLULUI LA APLICAREA ARESTĂRII PREVENTIVE

Arestarea unui copil este o situație cu totul deosebită și poate fi aplicată doar în cazuri excepționale. La examinarea demersului privind aplicarea arestării copilului, avocatul are un rol distinct. În practică, au fost constatate situații de aplicare abuzivă a arestării preventive față de copii, fapt ce produce consecințe grave asupra personalității minorului. Beneficiarii cursului de instruire vor

examina bunele practici privind arestarea, vor aplica standardele CEDO referitoare la libertatea și siguranța persoanei. Vor fi examinate cazuri practice privind participarea avocatului la examinarea demersului de aplicare a arestării preventive, examinarea temeiurilor și motivelor de arestare, recursul asupra încheierii de aplicare a arestării preventive.

Conținutul preliminar:

1. *Temeiurile de aplicare a arestării preventive în privința unui copil;*
2. *Determinarea suspiciunii rezonabile la aplicarea arestării;*
3. *Criteriile complementare luate în considerare la aplicarea arestării;*
4. *Condițiile de aplicare a arestării preventive;*
5. *Rolul avocatului la aplicarea arestării preventive față de copil;*
6. *Recursul asupra încheierii de aplicare a arestării preventive.*

Tema 4. ASIGURAREA DREPTURILOR COPILULUI LA APLICAREA MĂSURILOR PREVENTIVE NEPRIVATIVE DE LIBERATE

Codul de procedură penală stabilește o gamă largă de măsuri preventive alternative arestării. Identificarea corectă a măsurii preventive, în funcție de interesul superior al copilului, este o condiție primordială. Beneficiarii cursului de instruire vor fi chemați să identifice cele mai oportune măsuri alternative, în funcție de situațiile concrete prezentate în cazurile practice, cu argumente pertinente care ulterior ar putea convinge judecătorul să le aplice. În cadrul cursului, vor fi analizate condițiile de aplicare a garanției personale, a transmiterii sub supraveghere a copilului, a arestării la domiciliu și controlului judiciar.

Conținutul preliminar:

1. *Măsurile preventive alternative detenției;*
2. *Transmiterea sub supraveghere a minorului;*
3. *Garanția personală;*
4. *Arest la domiciliu;*
5. *Liberarea provizorie sub control judiciar;*
6. *Liberarea provizorie pe cauțiune.*

Tema 5. ASIGURAREA DREPTURILOR COPILULUI ÎN CADRUL AUDIERII ȘI EFECTUĂRII ALTOR ACȚIUNI PROCESUALE

Audierea copilului în conflict cu legea, a copilului victimă sau martor al infracțiunii trebuie efectuată cu o deosebită prudență. În cadrul audierii, este necesar de asigurat ca starea psihoemoțională a copilului să nu fie afectată. Beneficiarii cursului de instruire vor fi chemați să participe la o acțiune simulată de audiere a copilului, având posibilitatea de a pune în discuție probleme ce țin de condițiile audierii copilului, persoanele participante la audierea copilului, problemele cu care se poate ciocni copilul în cadrul audierii. O problemă aparte este și elaborarea tacticii avocatului în situația când copilul recunoaște vinovăția ori când copilul refuză să depună declarații, cât și contestarea acțiunilor procurorului care efectuează audierea. Rolul avocatului este semnificativ și la efectuarea altor acțiuni procesuale, în special confruntarea cu alți acuzați în aceeași cauză, partea vătămată sau martorul. De asemenea, expertiza psihologică poate avea un efect

determinant în cauzele cu făptuitori copii. Identificarea subiectelor puse în fața experților este de o importanță deosebită.

Conținutul preliminar:

1. *Tactica avocatului la audierea copilului;*
2. *Procedura audierii copilului;*
3. *Interacțiunea avocatului cu psihologul în cadrul audierii;*
4. *Interacțiunea avocatului cu reprezentantul legal în cadrul audierii;*
5. *Contestarea acțiunilor procurorului în urma audierii copilului;*
6. *Acțiuni procesuale cu participarea copilului.*
7. *Expertiza psihologică în cauzele cu participarea copiilor.*

Tema 6. PARTICULARITĂȚILE ASISTENȚEI JURIDICE A COPILULUI ÎN CADRUL URMĂRII PENALE

Urmărirea penală față de un copil este dată în competența procurorului. Urmărirea penală se realizează conform regulilor generale, dar cu anumite particularități privind copiii. Pornind de la faptul că procesul penal față de un copil se poate finisa în cadrul urmării penale, rolul avocatului este și de a aduce argumente în favoarea încetării procesului. Beneficiarii cursului de instruire vor efectua acțiuni practice de disjungere a cauzei penale în privința copilului, vor examina situații practice de înaintare a acuzării, de modificare a acuzării, de întocmire a rechizitoriului și a referințelor la rechizitoriu, acțiuni procesuale efectuate la terminarea urmării penale în privința copilului. Un accent deosebit va fi pus pe examinarea situațiilor de încetare a procesului penal cu liberarea de răspundere penală a copilului.

Conținutul preliminar:

1. *Competența procesuală în cauzele penale cu participarea copiilor;*
2. *Tactica avocatului la înaintarea acuzării;*
3. *Cereri referitoare la desfășurarea urmării penale;*
4. *Contestarea acțiunilor procurorului în cadrul urmării penale;*
5. *Încetarea procesului în privința unui copil și rolul avocatului. Dejudiciarizarea.*

Tema 7. PARTICIPAREA AVOCATULUI LA JUDECAREA CAUZEI PENALE ÎN PRIVINȚA COPILULUI

Judecarea cauzei constituie faza esențială a procesului penal. Beneficiarii cursului de instruire vor avea posibilitatea, în baza unor situații practice, să găsească soluții referitoare la declinarea de competență și soluționarea conflictelor de competență între instanțe, acțiunile avocatului în ce privește administrarea de probe suplimentare, citare, examinare a cauzei penale în baza probelor administrate la urmărirea penală, modificare a învinuirii în instanța de judecată, cercetarea judecătorească, pledoaria avocatului, concluziile scrise. În cadrul unui proces simulat, participanții vor identifica cele mai frecvente probleme întâlnite în practică, pentru a găsi soluțiile utile situației copilului și vor întocmi sentințe și cereri de apel și recurs.

Conținutul preliminar:

1. *Partea pregătitoare a ședinței de judecată;*
2. *Modificarea învinuirii în ședința de judecată;*
3. *Judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală;*
4. *Cercetarea judecătorească;*
5. *Dezbaterile judiciare;*
6. *Apelul, recursul;*
7. *Liberarea de către instanță a minorului de pedeapsa penală cu aplicarea măsurilor cu caracter educativ;*
8. *Liberarea de către instanță a minorului de pedeapsă cu internarea lui într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.*

Tema 8. ASISTENȚA JURIDICĂ A COPILULUI ÎN CADRUL PROCEDURILOR SPECIALE

Legislația procesuală prevede mai multe proceduri speciale care pot fi aplicate față de un copil. În asemenea situații, rolul avocatului este de a constata dacă procedura ce urmează a fi aplicată corespunde interesului superior al copilului. Beneficiarii cursului de instruire vor examina situații ce țin de condițiile de inițiere și încheiere a acordului de recunoaștere a vinovăției și examinarea în instanță a acordului, procedura de suspendare condiționată a urmăririi penale și de liberare de răspundere penală, procedura de urmărire și judecare a unor infracțiuni flagrante.

Conținutul preliminar:

1. *Acordul de recunoaștere a vinovăției;*
2. *Procedura de suspendare condiționată a urmăririi penale și de liberare de răspundere penală;*
3. *Procedura de urmărire și judecare a unor infracțiuni flagrante.*

Tema 9. MEDIEREA PENALĂ

Medierea, ca o instituție a justiției restaurative, constituie o alternativă la justiția retributivă tradițională. Avantajele medierii pentru un copil se manifestă nu numai în faptul că el poate evita procesul penal tradițional, dar și prin posibilitatea de conștientizare de către acesta a faptei comise și excluderea recidivei. Beneficiarii cursului de instruire vor analiza eventualele acțiuni ale avocatului pentru asigurarea realizării procesului de mediere și particularitățile medierii în cauzele cu implicarea copiilor, parcurgând etapele medierii.

Conținutul preliminar:

1. *Justiția restaurativă și justiția retributivă;*
2. *Alternativele la procesul penal;*
3. *Înstituții procesuale conexe medierii;*
4. *Statutul mediatorului;*
5. *Procesul de mediere.*

V. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. **Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice**, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York. Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16 septembrie 1966 prin Rezoluția 2200 (XXI). Intrat în vigoare la 23 martie 1967. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 30;
2. Recomandarea Nr. R 11 (80) a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei către statele membre cu privire la **detențiunea în așteptarea judecării**, adoptată de către Comitetul de Miniștri pe 27 iunie 1980 la cea de-a 31 adunare a vice-miniștrilor;
3. **Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing)**, recomandat în vederea adoptării, de către cel de al VII-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delicvenților, care a avut loc la Milano în perioada 26 aug. – 06 sept. 1985 și adoptată de Adunarea generală în rezoluția sa 40/33 din 29 nov. 1985;
4. Recomandarea Nr. R (87) 18 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei către statele membre cu privire la **simplificarea justiției penale**, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 17 septembrie 1987 la cea de-a 410 întrunire a prim-miniștrilor;
5. **Convenția cu privire la drepturile copilului**, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York. A intrat în vigoare la 20 septembrie 1990. Republica Moldova a aderat la convenție prin Hotărârea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 51;
6. **Regulile minimale ale Națiunilor Unite pentru elaborarea unor măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo)** 45-110 din anul 1990, Cea de-a 68-a ședință plenară, 14 decembrie 1990;
7. Recomandarea Nr. R (92) 16 a Comitetului de Miniștri către statele membre referitoare la **regulile europene asupra sancțiunilor aplicate în comunitate**, adoptată de Comitetul de Miniștri în 19 octombrie 1992, cu ocazia celei de a 482-a reuniune a vice-miniștrilor;
8. Convenția Europeană pentru Exercițarea Drepturilor Copiilor, Strasbourg, 25 ianuarie 1996;
9. **Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh)**, Rezoluția 45/112 14 decembrie 1998, (a 68-a Sesiune Plenară);
10. Recomandarea Nr. R 19 (99) a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la **mediere în cazuri penale**, adoptată de Comitetul de Miniștri în 15 septembrie 1999;

11. Recomandarea Nr. R 22 (99) a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la **supraaglomerarea închisorilor și inflația populației închisorilor**, adoptată de Comitetul de Miniștri în 30 septembrie 1999, la cea de-a 681-a întrunire a vice-miniștrilor;
12. Recomandarea (2000) 22 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei către statele membre privind **îmbunătățirea aplicării normelor europene cu privire la sancțiunile și măsurile comunitare**, adoptată de Comitetul de Miniștri pe 29 noiembrie 2000 la a 731-a întrunire a vice-miniștrilor;
13. Recomandarea Rec (2003) 22 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre privind **liberarea condiționată (parole)**, adoptată la 24 septembrie 2003 la cea de-a 853-a întrunire a vice-miniștrilor;
14. Recomandarea Rec (2003) 23 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre privind **managementul de către administrația penitenciară a condamnaților pe viață și celor pe termen lung**, adoptată la 09 octombrie 2003 la cea de-a 855-a întrunire a vice-miniștrilor;
15. Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU privind Justiția în problemele care implică copii victime și martori ai crimelor, adoptată la 22 iulie 2005 la a 36-a ședință plenară;
16. Recomandarea Rec (2006) 2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre privind **regulile penitenciare europene**, adoptată la 11 ianuarie 2006 la cea de-a 952-a întrunire a vice-miniștrilor;
17. Recomandarea Rec (2006) 8 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre privind **asistența acordată victimelor infracțiunilor**, adoptată la 14 iunie 2006 la cea de-a 967-a întrunire a vice-miniștrilor;
18. Recomandarea Rec (2006) 13 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei către statele membre cu privire la **cercetarea în stare de arest preventiv**, condițiile de desfășurare și măsuri de protecție împotriva abuzului, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 27 septembrie 2006, la cea de-a 974-a întrunire a vice-miniștrilor;
19. **Instrumente de evaluare a justiției penale. Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate**, Viena. New York 2006, OSCE Belgia, 2006;
20. **Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă copiilor**, adoptat de Comitetul de miniștri la 17 noiembrie 2010 la reuniunea 1098 a Delegațiilor Miniștrilor;
21. Recomandarea CM/Rec (2010) 1 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei către statele membre cu privire la **Regulile de Probațiune ale Consiliului Europei**, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 20 ianuarie 2010, la cea de-a 1075-a adunare a vice-miniștrilor;
22. **Modificarea comportamentului infracțional al tinerilor și minorilor care au comis fapte penale/ Deteșan A., Fiscuci, C., Racolța N., ed. LIMES, Cluj-Napoca 2003;**

23. **Ce e bine să știi dacă ești în conflict cu legea? Asistența minorilor în conflict cu legea./** Vol.I. Elaborat de Institutul de Reforme Penale cu suportul UNICEF, Chișinău, 2004;
24. **Ghid pentru specialiștii din domeniul justiției juvenile. Asistența minorilor în conflict cu legea./** Vol.II. Elaborat de Institutul de Reforme Penale cu suportul UNICEF, Chișinău, 2004;
25. **Martorul pe terenul Justiției – perspectiva procesual penală și psihologică,/** Buneci P, Butoi I.T., ed. Pinguin Book; București, 2004;
26. **Victimologie, Curs Universitar – perspectiva psihologiei victimale asupra cuplului penal victimă – agresor/** Butoi T., Voinea D., Butoi A., Prodan M.C., Iftene V., Zărnescu C., Butoi , Nicolae L.G.; Ed. Pinguin Book, București, 2004;
27. **Psihologie judiciară. Curs postuniversitar /** Buș I., Miclea M., David D., Opre A., Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, 2004-2005;
28. **Minorul învinuit sau inculpat în faza de urmărire penală. Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori/** Moiescu, R., Mursa, L., Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005;
29. **Practici instituționale in instrumentarea cauzelor cu minori/** Dublea A., Ștefăroi N., Luca S., Moiescu R., Luca C., Mursa L., Vlad M., Pușcașu D., Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005;
30. **Respectarea drepturilor minorilor în locurile de detenție. Raport de monitorizare realizat în cadrul proiectului „Acordarea asistenței juridice și psiho-sociale copiilor aflați în sistemul de justiție penală”** Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2005;
31. **Expertiza judiciară în cauzele privind minorii/** Dolea I., Doraș S., Baci G., Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2005;
32. **Probațiunea prezentțială în privința minorilor. Teorie și practică./** Florian Gh., Zaharia V., Dilion M., Popa V., Moraru-Chilimar R.; Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2005;
33. **Ghid privind munca neremunerată în folosul comunității, aplicată față de minori. /** Ulianovschi X, Mîrza V, Golubțov I; Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2005;
34. **Noua legislație penală și procesual penală. Realizări și controverse, impactul asupra detenției.** Gh. Gladchi, A. Mariș, V. Berliba, I. Dolea, V. Zaharia. Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2007;
35. **Culegere de acte naționale și internaționale în domeniul penal/** vol. I; Dolea I., Zaharia V., Revista de științe penale, supliment 2007, Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2007;
36. **Culegere de acte naționale și internaționale în domeniul protecției copilului și familie,** UNICEF, Chișinău 2007;

37. **Justiția pentru minori in interesul superior al copilului. Practici de lucru cu copilul victimă/** Atasiei I., Ivănușcă N., Luca S., Luca C., Măgurianu L., Mîghiu C., Muntean D., Stoienel A.,; Asociația Magistraților Iași, Organizația Salvați Copiii - Filiala Iași, Iași, 2008;
38. **Justiția Juvenilă; Instituția probațiunii în sistemul de drept al Republicii Moldova; Medierea penală/** Ciobanu V., Rotaru V., Zaharia V., Dolea I.,. PNUD Moldova, Institutul Național al Justiției, Chisinau: Elan Poligraf S.R.L., 2009 – (Seria: Suporturi de curs). – Cartea a 11-a;
39. **Ghidul consilierului de probațiune/** Zaharia V., Popa Vl., Popa V., Astrahan L., - Chisinau.: Tipogr. „Bons Offices” S.R.L., 2009;
40. **Alternative la detenție. Raport de evaluare./** Zaharia V., Popa V., Rotaru V., Martin D., Beldiga C.; Chișinău, ed. Helmax-Exim SRL, 2009;
41. **Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare/** Pivniceru M. M., Luca C.; București Ed. Hamangiu SRL, 2009;
42. **Justiția penală și drepturile omului. Cercetare sociologică./** Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., Elena Croitor E., Jigau I., Mihailov V., Cebanaș A., Institutul de Reforme Penale, 2010;
43. **Raport de monitorizare privind respectarea drepturilor persoanelor aflate în arest preventiv./** Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., Croitor E., Mihailov V., Cebanaș A., Institutul de Reforme Penale Ed. Cartea Juridică, Chișinău 2010;
44. **Medierea în cauze penale. Raport/** Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., Gribincea L; Chișinău, Institutul de Reforme Penale, 2010;
45. **Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor în conflict cu legea/** Zaharia V., Darii L., Rotaru V., Lupu M., Chișinău, ed. Cu Drag SRL, 2010;
46. **Ce faci când copilul tău este în conflict cu legea? Îndrumar pentru părinți și copiii lor/** Zaharia V., Darii L., Rotaru V., Chișinău, Ed. Cu Drag SRL, 2010;
47. **Ghid juridic și de bune practici pentru personalul care lucrează cu copiii aflați în detenție./** Zaharia V., Pistriciuc V., Tarasov A., Chișinău, Ed. Bons Offices SRL, 2010;
48. **Ghid privind sistemul de asistență juridică garantată de stat/** Zaharia V., Darii L., Ciobanu I., Chișinău, ed. Bons Offices” SRL, 2010;
49. **Ghid de implicare comunitară în activitatea de probațiune în privința minorilor /** Zaharia V., Harconiță N., Popa V., Chișinău, ed. Bons Offices S.R.L., 2010;
50. **Руководство по оценке показателей в области правосудия в отношении несовершеннолетних,** , - , 2010 ;
51. **Studiu de fezabilitate privind instanțele specializate în cauzele cu implicarea copiilor în Republica Moldova /** Dolea I., Zaharia V., Institutul de Reforme Penale, Chișinău, ed. Bons Offices SRL, 2011;

52. **Probațiunea în Republica Moldova. Raport de monitorizare/** Dolea I., Zaharia V., Rotaru V., Popa V.; Institutul de Reforme Penale. Tipogr. Bons Offices S.R.L., 2011;
53. **Proceduri prietenoase aplicate copiilor aflați în contact cu poliția: Ghid pentru polițiști /** Igor Dolea, Victor Zaharia ; Institutul de Reforme Penale. Tipogr. „Bons Offices” S.R.L., 2011;
54. **Ghid privind procedurile prietenoase copiilor la faza de urmărire penală: Ghid pentru procurori /** Dolea I, Roman D.; Institutul de Reforme Penale. Tipogr. „Bons Offices” S.R.L., 2011;
55. **Raport de monitorizare: Respectarea drepturilor copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale în Mun. Balti/** Dolea I., Zaharia V., Rotaru V.; Ed. Cartea Juridică, Chișinău 2012;
56. **Îndrumar juridic elementar pentru cetățeni/** Zaharia V. ș. a., Editura Cartier, Chișinău, 2012;
57. **Dejudiciarizarea cauzelor penale cu implicarea copiilor în conflict cu legea/** Dolea I, Zaharia V.; Ed. Cartea Juridică, Chișinău 2012;
58. **Fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova/** Dolea I., Zaharia V., Pritcan V., Buciuceanu-Vrabie M.; ed. Cartea Juridică, Chișinău, 2012 ;
59. **Identificarea și protecția copiilor vulnerabili sub vîrsta rîspunderii penale sau a celor în conflict cu legea penală/** Dolea I., Zaharia V., Turcan A.,- Ed. Cartea Juridică, 2013;
60. **Raport de monitorizare: Respectarea drepturilor copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale (Bălți, Ungheni, Orhei, Căușeni, Leova) /** Dolea I., Zaharia V., Rotaru V.; Ed. Cartea Juridică, Chișinău 2013;
61. <http://www.cnajgs.md>;
62. <http://www.irp.md>.